

R

RAB, grad na istoimenom otoku. Izgrađen je na malome poluotoku koji u sredini JZ obale otoka tvori prirodnu luku. Ant. ime *Arba*, *Arva*, *Arbia* (spominju ga Ptolemej i Plinije st., te »Tabula Peutingeriana«) potječe vjerojatno od ilir. *Arb*, što znači taman, zelen, pošumljen, a to je i danas bitna značajka otoka. U X. st. biz. car Konstantin Porfirogenet naziva ga *Arbe*, a taj je oblik poslije preuzeo talijanski jezik. Hrv. ime Rab spominje se prvi put 1446. u ispravi o osnivanju franjevačkoga samostana Sv. Eufemije u Kamporu.

Mnogobrojni prapov. nalazi potvrđuju vrlo ranu nastanjenost otoka. Gl. liburnsko naselje nalazilo se zasigurno na mjestu današnjega grada, koji za RAB

cara Augusta postaje rim. municipij. Cara kao donatora spominje natpis o podizanju gradskih utvrda, a razni natpisi spominju vodovod, trijemove i terme. Pojavom kršćanstva R. postaje biskupsko sjedište. Tradiciju rim. municipija grad je očuvao i pod Bizantom, a sred. IX. st. ulazi u sastav teme Dalmacije. S ostalim romanskim gradovima plaća tribut od 100 nomizmi hrv. vladarima. Hrvati naseljavaju Rab nešto kasnije nego druge otoke zbog dobro organizirane lokalne romanske zajednice. Poč. XI. st. osvaja ga nakratko Venecija, a potom ulazi u sastav hrv. države dobivajući određene povlastice koje potvrđuje i kralj Koloman 1107. U to se vrijeme zasniva slobodna gradska komuna, politička formacija koja gradu i otoku osigurava mir i gospodarski razvitak sve do 1409, kada započinje gotovo četiristogodišnja mlet. vladavina. Očuvani su dijelovi statuta iz XIV. st. sa zanimljivim odredbama političke, komunalne i gospodarske naravi. Nakon gospodarskoga napretka u XV. st. slijedi dugo razdoblje potpune zavisnosti od Venecije u kojemu R. postupno nazaduje. God. 1828. ukida se biskupija.

R. nije osnovan kao rim. kolonija, pa se može samo pretpostaviti da je njegova prostorna organizacija zasnovana na ant. matrici. Uzgredni arheol. nalazi iz rim. doba zabilježeni su samo na JI dijelu grada s nepravilnom osnovom ranosrednjovj. značaja, za razliku od SZ s ortogonalnim uličnim rasterom. Položaj rim. zidina naslućuje se na perimetru srednjovjekovnih, u koje su ugrađivani rustično klesani kameni blokovi, tipični za zidove ant. fortifikacija. Malobrojni su i rim. pokretni spomenici (glava Jupitera, maskeron, putto s dupinom, stela s Rimljaninom u togi, Dijana, portret mlade žene, nekoliko nadgrobnih cippusa, sarkofaga i natpisa).

Kasnoant. ostaci su oskudni; uglavnom se nalaze kao ponovno upotrijebljeni (stupovi, kapiteli) ili ugrađeni kao spoliji u mlade građevine. Starokršć. su crkve porušene (Sv. Toma) ili u kasnijim stoljećima pregrađivane (katedrala, Sv. Ivan Evanđelist). — Predromaničkome je stilu vjerojatno pripadala crkvice Sv. Martina, porušena poč. XX. st., iz koje potječu ulomci pluteja i stupića oltarne pregrade s tipičnom ornamentikom IX. st.

Današnju urbanističku osnovu i najveći dio graditeljskoga naslijeđa stekao je grad uglavnom u romanici, pa je taj stil dominantan u njegovoj pov. slici. Tri usporedne uzdužne ulice (gornja, srednja i donja) protežu se od SZ zidina do JI dijela poluotoka, gdje se gube u nepravilnoj planimetriji najstarijega dijela grada — Kaldanca. »Ruge« ili poprečne ulice zapravo su strma stubišta, koja u pravilnim razmacima spajaju srednju s gornjom ulicom, zatvarajući na taj način stambene insule položene poprečno na dužu os grada. — Od svjetovnih zgrada u romaničkome su stilu građeni južno krilo *Kneževa dvora* s reprezentativnim biforama te niz stambenih kuća koje su tijekom stoljeća doživjele različite promjene. U XIV. je st. podignut u neposrednoj blizini Kneževa dvora toranj s gradskim satom.

Druge pol. XV. i poč. XVI. st. u gradu je nekoliko vrijednih javnih i stambenih zgrada: palača *Dominis* ima niz renesansnih prozora, veliki portal i lijepo dvorište s trijemovima; palača *Nimira* (samo djelomično

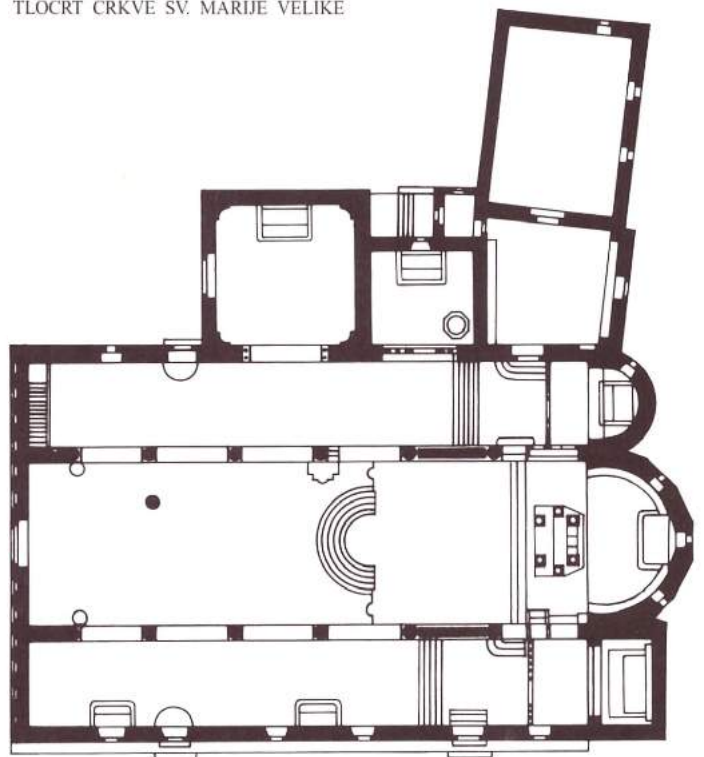
UNUTRAŠNOST CRKVE SV. MARIJE VELIKE

očuvana) ima na pročelju portal kasnogotičkih oblika iz 1490; na palači *Crnota* (ukrašavaju je A. Aleši i Juraj Dmitrov), očuvan je monumentalni portal s grbom u gotičkoj luneti; renesansnu morfologiju očuvale su palače *Galzigna* i *Marinelis*. Krajem XV. st. pregrađeni su Knežev dvor (dodana »kula« na juž. uglu s gotičkim portalom i monoforama u višim etažama i s renesansnom biforom na prvome katu) i *Biskupski dvor*, od kojega je očuvan samo jugoist. ogradni zid s renesansnim portalom. — U XIX. je st. veliki broj zgrada napušten, a pojavom turizma poč. XX. st. ruše se gradske zidine radi izgradnje hotela u povijesnim stilovima. Poč. 70-ih godina uklopljen je u staru jezgru hotel »Internacional« (J. De Luca).

Najvažniji crkv. spomenici smješteni su po bilu poluotoka, gdje sa svoja četiri zvonika i dijelovima gradskih zidina tvore jednu od najljepših arhit. cjelina na Jadranu. — Današnja zborna crkva (bivša katedrala) *Sv. Marije Velike* slojevit je graditeljski spomenik čije osnove sežu u ranokršč. razdoblje. Osnovna tlocrtna dispozicija, poligonalni plašt glavne apside te tipološke osobine nekoliko kapitela stupovlja upućuju na rani postanak (druga pol. V. st.). U IX. je st. crkva dobila ciborij nad glavnim oltarom, koji je, premda pregrađen krajem XV. st., jedini in situ očuvani primjer predromaničkoga oltarnog nadgrađa na hrv. obali. U cijelosti su očuvane tri bočne stranice i akroterij; kapiteli ciborija su iz VI. st. U drugoj pol. XI. st. crkva poprima tipične osobine protoromaničke bazilike: šest pari stupova dijeli prostor bazilike u tri broda a svetište je povišeno. Za to su stilsko razdoblje karakteristični i kapiteli s impostima, ukrašeni stiliziranim akantovim i palminim lišćem. Pročelje s dvostrukim nizom ležena i visokih slijepeh lukova u dvobojnu kamenu (crvena rapska breča i bijeli vapnenac), u čijem se središtu prvotno nalazio portal s istaknutim trokutastim zabatom i polukružnom lunetom oslonjen na stupove, stilski pripada zreloj romaniци i povezuje se s posvetom pape Aleksandra III. god. 1177. Gornji dio pročelja je noviji (natpis u rozeti iz 1438). Na sjev. zidu u crkvi je ugrađen kameni reljef Krista na prijestolju, venecijansko-biz. rad iz XI. st. U svetištu se nalaze korske klupe iz 1445, stilski bliske klupama M. Moronzona u zadarskoj katedrali; drveni kip Sv. Kristofora pripisuje se

Petru de Riboldisu; polikromirana Pietà ima osobine srednjoeur. kasnogotičke umjetnosti. Sred. XV. st. A. Aleši radi u katedrali na ukrašavanju grobnice obitelji Scaffa; očuvane su nadgrobna ploča biskupa Ivana te ograde, sada pred bočnim apsidama. Petar Trogiranin isklesao je krstionicu

TLOCRT CRKVE SV. MARIJE VELIKE

PORTAL PALAČE NIMIRA

i rustičnu Pietà u luneti glavnoga portala 1514; istome autoru treba pripisati i obnovu ciborija. U drugoj pol. XVIII. st. unutrašnjost katedrale postupno poprima barokni izgled; grade se oltari (vrsne mramorne intarzije na antependijima s prikazima Sv. Kristofora i Sv. Marije). Oltarna slika u glavnoj apsidi pripisuje se rapskome slikaru M. Ponzoniju-Pončunu. Svod sa štukaturama nad glavnim brodom izveli su 1798. J. i C. Somazzi (uklonjen šezdesetih godina XX. st.). Zvonik, nedaleko od crkve, sagrađen je tijekom XII. i poč. XIII. st. po lombardijskome uzoru. Izvorno je bio pokriven kvadratičnom piramidom, dok je vitka šesterostrana piramida podignuta u XV. st.; završna je terasa ogradena elegantnom renesansnom balustradom. Ženski benediktinski samostan Sv. Andrije zanimljiv je graditeljski sklop s dijelovima iz XI–XVIII. st. Crkva je izvorno sagrađena kao ranoromanička trobrodna bazilika s tri polukružne apside. Fragment natpisa koji se može povezati s gradnjom datira se u XI. st. Pročelje s portalom ranorenesansnih obilježja pregrađeno je u drugoj pol. XV. st.; romaničke konzolice očuvale su se pod krovnim vijencem. Unutrašnjost je barokizirana; stupovi i kapiteli su obloženi baroknom štukaturom. Vrstan je rad drveni oltar iz XVIII. st. U crkvi i samostanu ima dijelova kamenoga namještaja iz predromaničkoga i romaničkoga razdoblja, te nekoliko ant. ulomaka. Zvonik s južne strane pročelja sagrađen je 1181 (natpis uzidan u zid prvoga kata). — Crkva Sv. Ivana Evanđelista bila je izvorno starokršć. trobrodna bazilika. U XI. se st. uz nju gradi benediktinski samostan, a crkva se preuređuje u romaničkim oblicima. Oblik i širina apside omogućile su izgradnju ophoda oko oltara (deambulatorija) — jedinoga u krugu dalm. romanike. Kapiteli stupova koji su nosili polukulat apsida i svod ophoda imaju ranoromaničke osobine iz druge pol. XI. st. Podovi u crkvi bili su ukrašeni mozaicima (tragovi očuvani u apsidi). U XV. st. pri-

građuju se crkvi nove kapele na kojima radi A. Aleši. Crkva i samostan napušteni su sred. XIX. st., nakon što su kratko vrijeme bili sjedište biskupa; danas su očuvani samo ostaci. U XII. je st. sagrađen s južne strane svetišta crkve romanički zvonik nalik onome uz crkvu Sv. Andrije. — U Kaldancu se nalazi romanička crkva Sv. Katarine i ostaci kapele uz sjev. zid katedrale iz istoga doba. — Na otočiću Sv. Jurja, koji zatvara ulaz u gradsku luku, vide se ostaci crkvice pravokutne osnove s polukružnom apsidom romaničkih obilježja.

Uz sjeverozap. se zidine nalazi crkva Sv. Kristofora iz XV. st., s jednostavnim portalom i rozetom na pročelju. Napuštena u XIX. st., nedavno je obnovljena i u njoj se nalazi gradski lapidarij s mnogobrojnim izlošcima od antike do XVIII. st., među kojima se ističe nadgrobna ploča obitelji Crnota, rad A. Alešija — Crkva Sv. Frane u parku izvan grada sazidana je u drugoj pol. XV. st. u kasnogotičkim i ranorenesansnim oblicima. Pravokutni, izduženi brod i četvrtasto svetište presvođeni su gotičkim prelomljenim svodom. Na intradosu trijumfalnoga luka isklesani su grbovi donatora — gotovo svih najpoznatijih rapskih patricijskih obitelji. Očuvana je nadgrobna ploča utemeljitelja crkve i samostana fra Matije Bošnjaka. Pročelje crkve od pravilnih klesanaca ukrašeno je na zabatu trima renesansnim stiliziranim školjkama. Na portalu je natpis iz 1491, a vješto izrađeni festoni na arhitravu u maniri su kiparske radionice I. Duknovića, čiji sljedbenik P. Trogiranin boravi u to vrijeme na Rabu. Samostan je porušen poč. XX. st. i na njegovu je mjestu danas gradsko groblje.

Na samome vrhu poluotoka smješten je samostan Sv. Antuna Opat, osn. krajem XV. st. Crkva je u cijelosti pregrađena, a očuvano je gotičko svetište presvođeno križno-rebrastim svodom. U crkvi su dva lijepa barokna oltara, nekoliko nadgrobničkih ploča iz XV. i XVI. st. i vrijedno kasnogotičko raspelo, a u samostanu slika s prikazom Raba iz XVI. st. — U neposrednoj blizini Sv. Antuna pronađeni su ostaci jednobrodne romaničke kapelice s polukružnom apsidom. — Crkva Sv. Križa sagrađena je u drugoj pol. XVI. st. na mjestu srednjovjekovne koja se spominje 1286. kao gradski hospicij benediktinske opatije Sv. Petra u Supetarskoj Dragi. Unutrašnjost je barokizirana u XVIII. st. (štukature braće Somazzi iz 1799); slika glavnoga oltara pripisivala se F. Benkoviću i G. Guardiju.

Na mjestu na kojemu se vjerojatno nalazila starokršć. bazilika Sv. Tome, na SZ strani slikovite piazzete, sagrađeni su 1573–78. kasnorenesansna crkva Sv. Justine i benediktinski samostan rapskih pučanki. Drveno barokno pjevalište u crkvi oslanja se na stupove s ranoromaničkim kapitelima. U crkvi se danas nalazi izložba crkv. umjetnosti. Ističu se prijenosni oltarić s pozlaćenim bakrenim pločicama na kojima su u tehnici kloazoniranoga emajla prikazani apostoli, a što ga je gradu darovao kralj Koloman; fragmenti iluminiranoga evanđelistara iz XI. st.; srebrni pozlaćeni relikvijar za glavu Sv. Kristofora s iskucanim prizorima iz svečeva života (poč. XIII. st.); poliptih Paola Veneziana; renesansna terakota Majka Božja s Kristom iz XV. st., toskanske provenijencije; mnogobrojni ulomci predromaničke skulpture i nekoliko oltarnih pala iz XVI–XVIII. st. Veći dio tih umjetnina potječe iz riznice katedrale. — Crkva Sv. Ante Padovanskoga podignuta je 1675; na baroknome oltaru je pala s prikazom donatora F. Brazze.

LIT.: W. Schleyer, *Arbe. Stadt und Insel*, Wiesbaden 1914. — V. Brusić, *Otok Rab*, s. a. — C. Fisković i K. Prijatelj, *Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i Rabu*, Split 1948. — Lj. Karaman, *Pregled umjetnosti u Dalmaciji*, Zagreb 1952. — Isti, *Dalmatinske katedrale*, Radovi HJZ, 1963, 10. — Horvat–Matejčić–Prijatelj, *Barok*. — N. Jakšić, *Tipologija kapitela XI. st. u Dalmaciji*, SHP, 1983, 13. M. Dom.

RABAC, naselje na I obali Istre. Nekada manje selo i luka, sada razvijeno turističko središte. — Kapela Sv. Andrije, jednostavne pravokutne osnove, ima portal i prozore gotičkih osobina. Iz kapele potječe drveni gotički kip Sv. Andrije iz prve pol. XV. st. (sada u Biskupiji u Poreču).

LIT.: B. Fučić, *Izvjestaj s puta po Istri 1949. godine*, Ljetopis JAZU, 1953, 57, str. 102. — V. Ekl, *Gotičko kiparstvo u Istri*, Zagreb 1982, str. 50.

RABLJANIN, Ivan Krstitelj → IVAN KRSTITELJ RABLJANIN

RABUZIN, Ivan, naivni slikar (Ključ kraj Novog Marofa, 27. III. 1921). Izučio stolarski zanat u Zagrebu i Zemunu. Završio majstorski odjel Obrtne škole u Zagrebu 1948. U to doba (1945/46) polazio večernji tečaj crtanja (K. Angeli Radovani). Premda ta poduka čini temelj njegove lik. kulture, R. će ostati samouk koji svijet oko sebe gleda očima prvodošloga, pa se ne može osloniti na tuđe iskustvo i preuzetu, posuđenu formu. Važnije su godine u njegovoj afirmaciji: 1956, kada priređuje prvu samostalnu izložbu; 1958, kada na Saveznoj izložbi amatera Jugoslavije osvaja 1.